

*M*Joanot
ARTORELL

i els literats valencians
del segle *XV*

A honoz labor e
gloria de nost
re senyor deu
Jesu xrist e
de la gloriosa sacratissi
ma verge Maria ma
re sua senyora nostra
comença la letra del
present libre appellat
Tirant lo blanch: di
rigida per mossen jo
anor martorell caual
ler al serenissimo prin
cep don ferrando de
portogal.

Olt ex
cellens
virtuosus
e glori
osus prin
cipis fidei
speculum
curia
per vultu
sua fa
ma fou
innotuit de vobis virtutibus: mox
innotuit ante hoc legat notitia
de aquibus per vestra senyoria
vobis me comitatus e virtutibus
vestris virtuosissimi vobis lo

bor los fers dels artichs virtuo
sos: en fama molt gloriosa es
cauilla: dels quals los portes e ty
morals han en les cortos com en
dur perpetua lura recordacion
e virtuosos actes. E singularment
los molt insignes actes de caual
leria de aquell tan famós caual
ler que com lo sol resplandex: em
sua obra plumeu aq resplandex
aquell en singularitat de caual
leria cretels altres: caualiers: e el
mon apellat Tirant lo blanch
per la virtut conquesta molts re
gnos e prouincies drent los a al
tres caualiers notels: ne fino la
sola honra de caualleria. Merito
molt conquesta tot l'imperi grec:
e boam lo dels timbo que aquell
trauà subiegot a los d'orient: e el
crislan grecs. E com la tota ly
Roma e altres del dit Tirant s'ien
en lengua anglaterra a vestra illa
sua senyoria sua fides grat vobis me
regat la girau en l'illa portogal
ta opmuit per vo esset stat al
tempo en la illa de anglaterra
e que mellos saber aquella l'illa
e altre. E es qualis hancis son sta
des arm molt acceptables: ma
moltos: es la vo illa per men otbe
obligat m'istitut los actes virtu
osos dels caualiers passats m'ist
m'ist: es en lo dit tractat sua molt
deslucit lo mes: de tot lo tret e
otbe de omnis e de caualleria. E
cauilla considerat una iusticia
e les carrels flamans occupat
ons qua otbe e les amercians de
la noble fortuna que no doné es

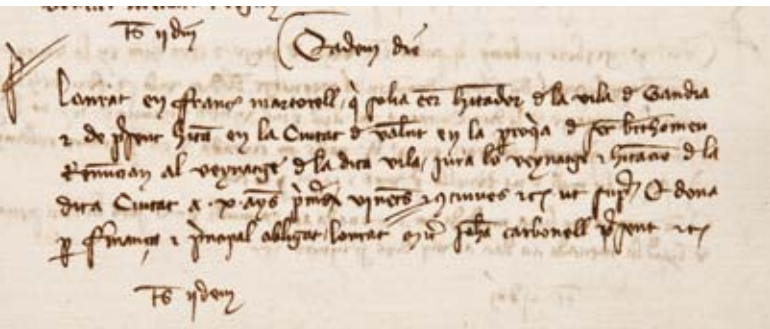

Cartell de l'Any Joanot Martorell, obra de Manuel Boix (2010).

El segle XV constitueix un dels moments de major prosperitat econòmica, política i social del regne de València. És, a més, el segle dels papes Borja valencians –Calixt III i Alexandre VI–, i des del punt de vista cultural, és també el Segle d’Or valencià, denominat així pel floriment cultural excepcional a què va assistir aquesta centúria en tots els camps de les arts.

Aquest segle també serà testimoni del dreçament de construccions religioses com el Miquelet, la catedral de València o el convent de la Trinitat, i construccions civils com les torres dels Serrans o la Llotja dels Mercaders, un dels millors monuments del gòtic civil europeu i que ha sigut declarat Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO. En la pintura, artistes internacionals vénen a realitzar els seus treballs a la ciutat del Túria, on establiran un fecund intercanvi d’idees i tècniques amb pintors valencians com Jacomart, Reixach o Gonçal Peris. Des del punt de vista de la literatura, la ciutat de València va veure nàixer o passejar pels seus carrers literats com ara sant Vicent Ferrer, Francesc Eiximenis, Jordi de Sant Jordi, Ausiàs March, Joan Roís de Corella, Jaume Roig, Bernat Fenollar o sor Isabel de Villena. I, entre tots aquests, serà Joanot Martorell qui, amb la seua novel·la *Tirant lo Blanch*, crearà no sols la principal obra literària del Segle d’Or valencià,

sinó també un dels més importants clàssics universals de tots els temps, que ha sigut qualificat per escriptors i crítics com Mario Vargas Llosa o Dámaso Alonso de novel·la total, de primera novel·la moderna.

Aveïnament a la ciutat de València de Francesc Martorell, pare de Joanot (1400).
Ayuntamiento de Valencia. Archivo Municipal.

JOANOT MARTORELL, CAVALLER I LITERAT

El cavaller i novel·lista Joanot Martorell va nèixer en una família de la noblesa menor valenciana lligada a la cort ducal de Gandia i, sobretot, a la cort reial de Martí I l'Humà: d'una banda, Guillem Martorell, el seu avi patern i senyor de Murla entre els anys 1402 i 1413, entre altres càrrecs o oficis va ser despeser ducal (1392) i receptor general de tots els drets reials al regne de València (1401-1409); de l'altra, Francesc Martorell, pare del futur escriptor, va ser jurat i conseller de la ciutat de València (1412-1414).

Al febrer de 1400, Guillem i Francesc Martorell –casat aquest últim des del 1397 amb Damiata Abelló– es van aveïnar a València i van traslladar oficialment el seu domicili de Gandia a la ciutat del Túria, on ja residien. A diferència dels seus dos germans majors –Galceran i Lluís–, que molt probablement van nèixer a la capital de la Safor, és a València on, quasi amb total seguretat, va nèixer Joanot el 1410 o el 1411, possible lloc de naixement també dels seus altres germans: Guillem, Jaume, Jofre, Aldonça, Damiata i Isabel.

Després de la defunció, el 1435, de Francesc Martorell, el futur literat va esdevenir l'hereu universal dels seus béns, inclosa la senyoria de la Vall de Xaló, en mans dels Martorell des del 1413. Amb l'òbit de Francesc va començar la decadència de la família.

Letra. vñ. e d'vra citatoria
feta en englaterra tramesa per lo
hanot martorel an johan de mon
palau en valencia:

[illegible]

«Lletra de batalla» tramessa per Joanot Martorell a Joan de Monpalau des d'Anglaterra (1438).

Biblioteca Nacional de España.

El 1437 Joanot Martorell va intercanviar «lletres de batalla» amb el seu cosí segon Joan de Monpalau, qui, sota la promesa de matrimoni, havia tingut accés carnal a Damiata, germana de Joanot, amb qui després es va negar a casar-se. El desig de celebrar una «batalla a ultrança», és a dir, a mort, amb el seu cosí segon, va portar Joanot Martorell fins a Londres, on va aconseguir que el rei Enric VI d'Anglaterra acceptara ser jutge imparcial del combat. Finalment, la

batalla entre Martorell i Monpalau no es va produir, i el conflicte es va solucionar per vies pacífiques. Dos anys després d'iniciat el conflicte amb el seu cosí segon, Joanot va tornar a València des d'Anglaterra, després de passar per Portugal, i va cedir a la seua germana Isabel gran part de la Vall de Xaló com a mitjà d'assegurar-li el dot acordat per al seu matrimoni amb el poeta Ausiàs March, qui no s'hi volia casar fins que no se li'n garantira el cobrament.

L'any 1442, Joanot Martorell va vendre a Agnès de Portugal i al seu espòs, Gonçalbo d'Híjar, comanador de Muntalbà, els seus llogarets de Murta i Benibrafim, obligat per aquest matrimoni que havia acumulat en les seues mans tots els documents legals que testimoniaven deutes de Joanot. Aquesta transacció va tenir greus conseqüències: fugida de Joanot a Lleida (1446); intents de xantatge de Martorell a Gonçalbo d'Híjar (1448); empresonament de Galceran, germà de Joanot; «cartells de deseixements» i «lletres de batalla» (entre 1446 i 1450), etc. Probablement, la sobtada mort del comanador va impedir que es produïra la batalla per a la qual Joanot s'havia traslladat a Barcelona (1450); el motiu d'aquest viatge era veure el rei de França o l'emperador d'Alemanya perquè acceptaren ser jutges en el duel. Després de la venda de Murta i Benibrafim, Joanot es va arruïnar: no tenia casa a València ni senyories que li proporcionaren rendes de què viure.

A més d'enfrontaments i de disputes cavalleresques amb Joan de Monpalau i Gonçalbo d'Híjar, Joanot Martorell també va tenir raons amb Perot Mercader (1439), Jaume Ripoll (1442) i Felip Boïl. Entre els anys 1440 i 1450, Joanot va ser empresonat per diferents delictes o incidents, el més greu dels quals va ser l'assalt a uns mercaders castellans a Chiva (1449).

Jaume J. Chiner Gimeno

El viure novel·lesc

Biografia de Joanot Martorell

Amb un fragment d'un manuscrit del

Tirant lo Blanch

 Marfil

Col·lecció UNIVERSITAS - 4

En diferents ocasions durant les dècades dels quaranta i cinquanta del segle XV, la presència de Joanot Martorell està documentada en el Nàpols del rei Alfons el Magnànim, i l'any 1452 apareix com a cambrer reial en una carta del monarca. Segons alguns investigadors, va servir el Magnànim a Nàpols i posteriorment s'incorporà a la cort del príncep de Viana com a servidor seu.

Assetjat pels deutes, completament arruïnat, Joanot Martorell va morir entre l'1 de gener i el 24 abril de 1465. Un any abans havia empenyorat el seu manuscrit del *Tirant lo Blanch* al donzell Martí Joan de Galba, qui li prestava diners amb assiduitat.

Plet entre Galceran Martorell i Martí Joan de Galba per la possessió del manuscrit del *Tirant lo Blanch* (1465).

Espanya. Ministeri de Cultura. Arxiu del Regne de València.

EL ‘TIRANT LO BLANCH’, UNA AVENTURA EDITORIAL

Qualificat per Cervantes en el *Quixot* com el millor llibre del món pel seu estil, el *Tirant* va ser publicat a València el 20 de novembre de 1490 per l'impressor Nicolau Spindeler. En total, se'n van publicar 715 exemplars, dels quals tan sols es conserven tres: en la Biblioteca Històrica de la Universitat de València, en la British Library de Londres i en la Hispanic Society de Nova York.

Tal com indica ell mateix en la seua novel·la de cavalleries, Joanot Martorell va començar el 2 de gener de 1460 la redacció del *Tirant lo Blanch*, obra dedicada a l'infant Ferran de Portugal (germà de Pere el Conestable, «rei dels catalans»). A més d'aquesta, els especialistes consideren que Joanot va escriure l'inacabat *Guillem de Varoic* —una mena d'esbós dels primers capítols del *Tirant* inspirat en el relat anglonormand *Guy de Warwick*, que potser va llegir durant la seua estada a Anglaterra— i la novel·la *Flor de cavalleria*, de la qual tan sols s'ha conservat el començament i que figurava en l'inventari de Martí Joan de Galba.

L'any 1464, Joanot va empenyorar el manuscrit del *Tirant lo Blanch* a Galba a canvi de 100 reals.

Full manuscrit del *Tirant lo Blanch*.

Arxiu General i Fotogràfic de la Diputació de València.

Si bé no s'ha localitzat aquest original ni la còpia que Galba va ordenar fer per portar-la a la impremta de Nicolau Spindeler, el 1993 vam descobrir i publicar l'únic fragment manuscrit conegut d'un *Tirant* amb una cronologia anterior a l'any 1490. Es tracta d'un manuscrit que, opinem, reforça la hipòtesi de l'única autoria de la novel·la a favor de Joanot Martorell, tesi seguida actualment per la majoria d'especialistes enfront de la tradicional doble autoria amb Martí Joan de Galba, plantejada a partir d'allò que s'indica en el colofó de l'edició de Spindeler.

La primera edició del *Tirant lo Blanch* consta de 487 capítols, que poden ser distribuïts en cinc grans apartats temàtics: estada de Tirant a Anglaterra i iniciació en la cavalleria (cap. 1-97), primeres gestes militars a Sicília i Rodes (cap. 98-114), primera estada de Tirant a Constantinoble (cap. 115-296), aventures de Tirant al nord d'Àfrica (cap. 297-407), i últimes proeses en l'Imperi grec i mort de Tirant (cap. 408-487). Com a fonts literàries del *Tirant*, sovint textualment copiades, s'han citat, entre d'altres, la *Crònica*, de Ramon Muntaner; el *Llibre de l'orde de cavalleria*, de Ramon Llull; el *Guy de Warwick*; *La faula*, de Torroella; els *Viatges*, de Mandeville; les *Històries troyanes*, de Guido delle Colonne; la *Fiammetta*, de Boccaccio; diverses proses de Joan Roís de Corella, etc.

Los cinco libros del esforçado e invencible cauallero
Tirante el blanco de roca salada: Cauallero dela Ba-
rrrotera. El qual por su alta caualleria alcãço a ser pri-
cipe e cesar del imperio de grecia.

Després de la impressió realitzada per Nicolau Spindeler, el *Tirant* va veure novament la llum a Barcelona el 1497 a càrrec del llibreter Pere Miquel i de l'impressor Diego de Gumiel, qui, a més, fou l'encarregat d'imprimir l'any 1511, a Valladolid, una traducció castellana anònima d'aquesta obra. Aquesta va ser la versió que conegué Cervantes, en la qual no apareixien els noms de Joanot Martorell ni de Martí Joan de Galba.

El *Tirant lo Blanch* ja no va tornar a ser imprès a la península Ibèrica fins al començament del segle xx, tot i que sí que s'imprimí diverses vegades en italià (1538, 1566 i 1611) i en francès (1737, 1740, 1775 i 1786). L'existència i la gran difusió d'aquestes traduccions per tot Europa han permès afirmar a diferents especialistes que el *Tirant* és una de les fonts literàries de l'*Orlando furioso*, de Ludovico Ariosto; de les *Histoires tragiques*, de François de Belleforest, i del *Much ado about nothing*, de William Shakespeare. Aquestes traduccions no sols seran llegides pels literats, sinó també per filòsofs com Jean-Jacques Rousseau i per emperadrius com Caterina de Rússia, deïxebla de Voltaire.

Primera edició castellana del *Tirant* (Valladolid, 1511).
Biblioteca de Catalunya. Barcelona.

TIRANTE IL BIAN CO VALOROSISSIMO CA

VALIERE: NELQVALE CONTIEN

fi del principio della caualeria del stato, & ufficio fuo:
dell'effimere, che debbe effe fatto al gentile, e ge
neroso huomo, che dell'ordine di caualeria de
cora si vuole: e come dee effe fatto il vero
Caualiere: della significazione dell'arme,
et di offensive, come difensiuere quali ar
ti, e costumi appartengono al nobil Ca
ualiere: e dell'honore, delquale è
degnò d'effere honorato: con
la morte di Abrin Re, e Si
gnore della grã Camaria,
e rotta delle sue gñt. Di
lingua Spagnola nel
lo idioma nostro
per Messer Le
lio di Man
fredi ma
dotta.

Nacuzamente posto in luce: e con ac
curata diligentia castigato.

Nissuno ardisca la prefate opera sotto il Dominio
dell' Eccelsa Signoria di Vinegia stampa
re, ne in altri luoghi stampata ven
dere, sotto la pena, che
nel privilegio le
contiene.

A cavall dels segles XIX i XX, concretament entre els anys 1873 i 1905, va ser editat a Barcelona el *Tirant lo Blanch* sota la direcció del mallorquí Marià Aguiló, durant algun temps director de la Biblioteca Universitària de València. Quinze anys després, la novel·la de Martorell fou magníficament editada per l'impressor Octavi Viader –amb comentaris i notes de Joan Givanel i Mas–, i, entre 1926 i 1929, Josep Maria Capdevila publicà en l'editorial Barcino una

adaptació de la novel·la, que aconseguí gran difusió.

Des de mitjan segle XX fins a l'actualitat, les edicions realitzades del *Tirant lo Blanch* a la península Ibèrica superen àmpliament la vintena, sense comptar-hi els nombrosos facsímils, adaptacions, còmics i versions teatrals i infantils.

Entre les edicions realitzades fora de la Comunitat Valenciana, destaquen les dirigides, tant de la versió original com de la traducció castellana del 1511, pel filòleg i historiador Martí de Riquer. Juntament amb els seus estudis dedicats a la novel·la i al seu autor, aquestes edicions constitueixen l'aportació científica més important mai realitzada per a la comprensió i difusió del Tirant. Quant a les edicions

nascudes a la nostra Comunitat, cal destacar les dutes a terme per institucions valencianes com la Generalitat o l'Ajuntament de València, i per editorials com Del Cénia al Segura, Bromera, Tirant lo Blanch o A La Tercera Branca, editorial aquesta última que va realitzar entre 1978 i 1983 l'edició actual més ambiciosa des del punt de vista tipogràfic gràcies als magnífics dibuixos i aigüaforts de Manuel Boix.

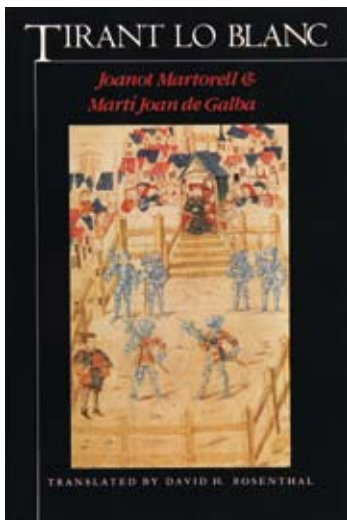

Llavors ella hagué plena notícia que per ella se faïa la festa.

Gravat de Manuel Boix (làmina 2, volum II del *Tirant lo Blanc*, Edicions A La Tercera Branca).

Manuel Boix és el més important i conegut dels il·lustradors del *Tirant*.

Si el *Tirant lo Blanch* va ser des de la primera impressió un gran èxit literari, posteriorment, als segles XX i XXI, s'ha convertit també en el clàssic valencià més traduït en l'àmbit mundial en haver sigut traslladat nombroses vegades al castellà, però, també, a llengües tan diferents com el romanés (1978), el francès (1997 i 2003), l'anglès (1984, 1985, 1993 i 1996), l'italià (1984), l'holandès (1987 i 2001), el finès (1987), l'alemany (1990 i 2007), el portugués (1998), el suec (1994), el xinès (1993), el rus (2005), el polonès (2007) i el japonès (2007).

Traducció a l'anglès del
Tirant lo Blanch
(Nova York, 1984).

人民文学出版社

骑士蒂朗

(西班牙) 马托雷尔 加尔巴 著

上

Traducció al xinés del *Tirant lo Blanch* (Pequín, 1993).

ORGANITZA

Direcció General del Llibre, Arxius i Biblioteques

LLOC

Monestir de Sant Miquel dels Reis

EDITA

Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu

TEXTOS

Jaume J. Chiner

DISSENYA

Espirelius

MÚSICA AMBIENTAL

Capella de Ministrers

AUDIOVISUAL

RTVV-Canal 9

IMPRIMEIX

La Imprenta CG

D.L. V-3937-2010

IMATGE DE COBERTA

Manuel Boix

